

Dimitrie Gusti szociológiai iskolája és a monografikus társadalomkutatás kezdetei

The sociological school of Dimitrie Gusti and the beginnings of the monographic social research

IONUȚ BUTOI

Összefoglalás

Dimitrie Gusti társadalomkutatást és cselekvést ötvöző felfogását a társadalmi problémák kezeléséről először az 1920-as években kirobbant egyetemi zavargások idején alkalmazta. Egy kisebb keresztény egyetemi csoport közreműködésével kidolgozta az egyetemi élet megreformálását célzó intervenciós programot, ehhez az egyetemisták életét kutató szociológiai vizsgálatot is társított. A program csak részben valósult meg, de a hozzá kapcsolódó tapasztalat összekovácsolta az első monografikus közösséget.

Kulcsszavak: monografikus szociológiai iskola – szociális munka – Dimitrie Gusti – Mircea Vulcănescu – két világháború közötti egyetemi ifjúság

Abstract

Dimitrie Gusti's problem-solving model combined social research and intervention. He firstly implemented it during the 1920s Romanian university riots. With the contribution of a small Christian university collective Gusti developed an intervention program aimed at the reform of the university life. The intervention program was coupled with a research on the students' life. The reform had only been partially implemented, but the gained experience moulded together the first monographic community.

Keywords: school of monographic sociology – social work – Dimitrie Gusti – Mircea Vulcănescu – interwar university youth

A Gusti-iskola intenzív társadalmi tevékenységet végzett a román falvakban a két világháború közötti időszakban. Ez az állítás mindazok számára, akik valamennyire járatosak a román szociológia történetében, szinte közhelynek számít. Gusti azért dolgozta ki a monográfia szociológiai rendszerét, hogy feltárja és „felemelje” mindenekelőtt a falu világát. A múlt század 20-as éveiben kibontakozó monografikus kutatások, az egyetemi kulturális egyesületek önkéntes munkája a 30-as években, majd az egyetemet végzettek mozgósítása a Társadalomszolgálat keretében, mind a falut vette célba. A Gusti-iskola első társadalmi akciói, sőt alkalmazott szociológiai kutatásai azonban mégsem falumonográfiákhoz vagy a

falvak „felemeléséhez” fűződnek, hanem a két világháború közötti egyetemi ifjúsághoz. Tanulmányomban a nagyrészt feledésbe merült akkori viszonyokat és a kezdet legfontosabb szereplőit világítom meg.

Röviddel az első világháború befejezése után, 1920-ban, Dimitrie Gusti, a Iași-i Egyetem dékánja és professzora, áthelyeztette magát a Bukaresti Egyetemre. Ennek a stratégiai lépésnek azt kellett előmozdítania, hogy saját kidolgozású, komplex rendszerét (melynek alapjait még 1910-ben tartott bemutatkozó előadásában ismertette) elméletiből alkalmazottá alakítsa. Bukarest az Erdély, Bukovina és Besszarábia beolvasztásával Naggyá vált Románia fővárosa volt, az ország kulturális és szociális politikája itt dőlt el. Gusti épp hogy beindította egyelőre elméleti szociológiai szemináriumát, és lerakta a Román Társadalomtudományi Intézet alapjait, melyet a sürgető szociális, gazdasági, politikai kérdések nyilvános fórumaként gondolt el, amikor az egész egyetemi rendszert súlyos válság rázta meg. 1922-ben zavargások törtek ki az egyetemi hallgatók körében, és a Kolozsváron kezdődő megmozdulások Bukarestre és Iași-ra is kiterjedtek.

Az egyetemi megmozdulások ürügye,¹ a *numerus clausus*, vagyis annak követelése, hogy korlátozzák a zsidó fiatalok számát a felsőoktatásban, valamint az őket sújtó gyakori erőszak ezeket a forrongásokat egyszerű antiszemita-nacionalista zavargásokká silányította. Valójában azonban a két világháború közötti egyetemi rendszer súlyos strukturális válságát jelezték, amely képtelen volt alkalmazkodni a világháború befejeztével jelentkező társadalmi változásokhoz. Hogy elhárítsa a bolsevik forradalom veszélyét, amellyel Magyarország is szembesült, a romániai politikai elit széles körű társadalmi (agrártörvény) és politikai (általános választójog a férfiaknak) reformokba kezdett. Mindemellert a liberális kormányzat ambiciózus oktatáspolitikát is folytatott, mely az egyetemi diákság társadalmi bázisának kiszélesítésére irányult. Elméletben mindez nagyon ígéretesnek tűnt: a sokkal nagyobbá vált Románia földet adott a parasztjainak, megnyitotta az egyetemek kapuit fiaik és leányaik előtt, hogy az új elit segítségével véghezvigye az ország kulturális egységesítését és modernizálását. A valóságban azonban ezek a politikai döntések alig hoztak lényegi változásokat társadalmi szinten, kedvező hatásaikat legalább ugyanannyi „perverz hatás” is kísérte.

Ezek között a „perverz hatások” között a legfontosabb és azonnali következmény az egyetemek túlszűfolttsága volt, valamint az egyetemi hallgatók oktatási és megélhetési körülményeinek szűkösége. Minthogy a háború után az egyetemre jelentkezők száma hirtelen megnövekedett, nem állt rendelkezésre elegendő tanterem és laboratórium a befogadásukra. Kevés volt az egyetemi étkezde, az egyetemi bentlakás, a meglévőekben pedig gyakran szálnalmas

---

¹ Ezek a mozgalmak látszólag az egyetemek rossz ellátottsága miatt pattantak ki. A boncolásra szánt holttestek „szűkösége” az Orvosi Egyetemen oda vezetett, hogy a „keresztény” hallgatók azzal kezdték vádolni „zsidó” társaikat, hogy miattuk nem jutnak holttestekhez.

körülmények uralkodtak. Az egyetemi tanárok jegyzeteihez nehezen lehetett hozzájutni, valóságos üzletelés zajlott, s a hallgatók arra kényszerültek, hogy néha elképesztő árakon szerezzék be ezeket a nyomtatott vagy litografált anyagokat. A felsőfokú oktatáshoz való hozzáférés, a rendszer szabályozatlansága (gyakorlatilag aki leérettségizett, beiratkozhatott egy vagy több egyetemi szakra) igen költségesnek és hosszú távon fenntarthatatlannak bizonyult. A különböző díjak magasak voltak, és egyre sokasodtak (beiratkozási díjat, vizsgadíjat, könyvtárhasználati díjat stb. fizettettek).²

A hallgatói mozgalom, amely a húszas évek elején kibontakozó egyetemi zavargások nyomán indult, szociális követeléseket is hangoztatott, időnként pedig utalt az „egyetemváros” külföldi modelljeire. Az Uniunea Națională a Studenților Creștini (UNSCR)³ [Keresztény Egyetemisták Nemzeti Szövetsége] vált a legfontosabb hallgatói szervezetté, amely élére állt a román hallgatók harcának, azonban ezt egy döntően nacionalista irányba terelte. Valószínű, hogy a lázadó egyetemi ifjúság nacionalista irányultságának fokozódását a hatóságok is bátorították, a szociális követelések teljesítése érdekében azonban semmi figyelemre méltót nem tettek. Mivel a zsidó egyetemi hallgatók számaránya jelentősen meghaladta népcsoportjuk Románia teljes lakosságára vonatkoztatott arányát,⁴ a bűnbakkeresést, az etnikai származáson alapuló rivalizálást a liberális kormányzat cinkosan elnézte, még ha nem is működött közre vagy uszított.

Miközben a legfontosabb egyetemi központokat sztrájkok, tiltakozások és erőszakos megnyilvánulások dúlták fel, egy kis bukaresti egyetemi egyesület, az Asociația Studenților Creștini Români (ASCR) [Román Keresztény Egyetemisták Egyesülete] 1922-ben megteremtette az Opera de Ajutorare Studențească (ODAS) [Egyetemisták Segélyezési Akciója] szervezet alapjait, amely anyagi támogatást szándékozott gyűjteni a szegényebb egyetemi hallgatók megsegítésére. Megjegyzendő, hogy nevében (főleg a két betűszó hasonlósága miatt) könnyen összetéveszthető volt az UNSCR egyik fiókszervezetével, azonban a gyakorlatban nem volt semmi közük egymáshoz. Az ASCR, ellentétben az UNSCR-vel,

² Az 1928-ban kezdődő nagy gazdasági válsággal mindehhez még egy újabb társadalmi probléma adódott hozzá: „a munkanélküli értelmiség” gondja. Az egyetemi hallgatókat, ha sikerült befejezniük felsőfokú tanulmányaikat, a költségvetési megszorítások miatt a közigazgatási rendszer képtelen volt befogadni, a magánszféra pedig nem tudta ezt ellensúlyozni.

³ Le kell szögeznünk, hogy ebben az esetben a „keresztény” szó nem vallási-felekezeti, hanem ideológiai-nacionalista jelentésű. Az UNSCR-t nem érdekelték a keresztény viták, egy sajátos politikai identitást épített ki magának, amely szemben állt a zsidó (tehát Mózes-hitű) riválisokkal és a kommunista mozgalommal.

⁴ A két világháború közötti egyetemi viszonyok ismertetése saját kutatásra épül. Ebben a témában tanulmányt közöltem: *O incursiune în istoria socială a vieții universitare interbelice. Între revoluție studențească și activism social* [Áttekintés a két világháború közötti egyetemi élet társadalomtörténetéről. Hallgatói forradalom és társadalmi aktivizmus között], amely a Rostás Zoltán (szerk.): *Universitatea interbelică a sociologilor gustieni* című kötetben jelent meg, Ed. Universității din București, 2014.

alapvetően keresztény missziót vállalt fel, nemcsak elméleti, hanem szociális téren is. Tagjai közé tartozott Mircea Vulcănescu (Diaconu, 2005, p. 124) és Paul Sterian, akik érdeklődéssel követték a Dimitrie Gusti által irányított Szociológiai és Etikai Szemináriumot. Vulcănescu kijelentette, hogy az ASCR elítél minden zsidókra irányuló erőszakos cselekményt; az is előfordult, hogy személyesen állt ki zsidó származású egyetemi társai védelmében, amiért a szélsőséges egyetemisták „fekete listájára” került (Vulcănescu, é.n.).

A bosszúszomjas szélsőségeket elfogadni képtelen, de a román egyetemi hallgatók igencsak kritikus helyzete miatt nyugtalan diákok szándékai összetalálkoztak a Gusti professzoréival, akinek egyéni elképzelései voltak a társadalmi problémák megközelítéséről és megoldásáról. Vulcănescu évekkel később rávilágított arra, hogy éppen az egyetemi zavargások adták meg a lökést a szeminárium elméleti szociológiai felvetéseinek gyakorlatba ültetéséhez, a Gusti által irányított hallgatók első társadalmi akciójához: „1923-ban, az egyetemistasztrájk kitörésekor kínálkozik Dimitrie Gusti számára az első alkalom Bukarestben arra, hogy a szeminárium elméleti szociológiai munkáját az azonnali aktuális társadalmi problémák megoldására használja fel.” (Vulcănescu, 2005, p. 1013) Figyelmet érdemel az egyetemi hallgatók munkamódszerének leírása is: „Egyesek végignézik a könyvtári cédulákat, az egyetemi mozgalmak értelmezéséhez szükséges szakirodalom megtalálása érdekében. Mások összehasonlító kutatásokat végeznek.” A könyvtári kutatás befejeztével megszületett az első konkrét eredmény is: „A hallgatók munkához látnak, és néhány hónap alatt, tanáruk minden pillanatra kiterjedő folyamatos útmutatásai nyomán kiadják a *Hallgatói programot*.” (Vulcănescu, 2005, p. 1014)

A *Program studentesc de organizare a vieții universitare* [Hallgatói program az egyetemi élet megszervezésére] címen megjelent tervezet felvállalta a jogos hallgatói követeléseket, és az egyetemi élet körülményeire helyezte a hangsúlyt. Érintette az egyetem előtti oktatás kérdéskörét, a tulajdonképpeni egyetemi életet, valamint a hallgatók és tanárok közötti viszonyrendszert is. Meghirdetett alapelvei a következők voltak:

1. „A nemzeti kultúra őshonos elemeinek vezető szerepét biztosítani kell. Ezért a paraszti sorból származó fiatalok számára kedvező körülményeket kell teremteni az egyetemre járáshoz.
2. Az egyetemre került ifjak iránti alapvető kötelesség a méltó életkörülmények biztosítása kulturális és anyagi szempontból egyaránt.
3. Az egyetemi élet demokratizálása a kötelező szavazás bevezetésével az egyetemi egyesületek és gazdálkodási egységek (bentlakások, étkezdék) vezetőségének megválasztásakor. Ez alapozza meg a diákvezetők kellő tekintélyét és felelősségét.
4. Az egyetemi hallgatóság bevonása olyan testületek tanácskozáisaiba, melyek az őket közvetlenül érintő döntéseket hozzák, ilyen például az egyetemi fegyelem.

5. Minél barátságosabb és bensőségebb közeledés a hallgatók és tanárok között.
6. A pártpolitika kizárása az egyetemről, ugyanakkor teljes szabadság bármilyen politikai hitvallás kialakítására; a hallgatók erőfeszítéseinek egy kulturális politika felé való terelése.” (Program studentesc pentru organizarea vieții universitare, 1924)⁵

A leghaladóbb célkitűzések közé tartozott az egyetemi felvételi bevezetése, a Bukaresti Egyetem „új helyiségének” befejezése, az egyetemi előadótermek jobb technikai felszereltsége, az egyetem kiadója által nyomtatott saját jegyzetek számának növelése, a könyvtári díj csökkentése a hallgatók számára, jobb lakáskörülmények és orvosi ellátás biztosítása. A *Hallgatói program* ugyanakkor tartalmazta egy átfogó szociológiai anket tervezetét is, amely az egyetemi életkörülményeket vizsgálta a hallgatók megkérdezése alapján. Gyakorlatilag ez a felmérés azt a Gusti-féle felfogást követte, mely szerint a társadalmi problémák megoldására irányuló politikai döntéseknek kutatásokra kell épülniük. A szociológiai felmérés véglegesítésére csak az 1930/1931-es tanévben került sor, a végleges kérdőív jóval rövidebb volt az eredetileg tervezettnél, hogy statisztikailag könnyebben feldolgozható legyen: „1930 tavaszán a szociológiai szeminárium 105 kérdést véglegesített, az 1923-ban megállapított 248 kérdéssel szemben.” (Cresin, 1936, p. 634) A válaszoló egyetemisták száma 2309 volt, ami igen jelentős mintának tekinthető; némiképp csökkenti az értékét, hogy csak a Bukaresti Egyetem Filológia és Filozófia Karának hallgatóit (ide tartoztak a filológia, történelem, földrajz és filozófia szakok) öleli fel, ahol Dimitrie Gusti dékán volt. Így is figyelemre méltó, mint egyike azoknak a rendkívül ritka szociológiai kutatásoknak, amelyek a két világháború közötti egyetemi életet vizsgálták Romániában.

Ugyancsak az ASCR és Gusti által kezdeményezett gyakorlati megvalósítások közé tartozott az Oficiu Universitar [Egyetemi Hivatal] létrehozása 1927-ben, amely szintén a szociológiai szeminárium közvetlen irányítása alatt fejtette ki tevékenységét. Vulcănescu így írja le ennek a hivatalnak a működését: „Megszervezett egy információs hálózatot, amely a hazai és külföldi tanulmányokkal, a vizsgákkal, a tanulmányi szabályzatokkal, az egyetemek közötti kapcsolatokkal és a nemzetközi értelmiségi kapcsolatokkal foglalkozott. Létrehozott egy olyan tájékoztató szolgálatot is, amely a hallgatók anyagi életére vonatkozott: szállásadók, étkezés, bentlakások, elfoglaltságok, segélyek stb. Tervezte egy saját nyomda felállítását, hogy az egyetemi jegyzeteket megfelelő feltételek között adhassák ki, végül pedig egy olvasóterem kialakítását. Az Egyetemi Hivatal jelentős orvosi segélyszolgálatot is szervezett, melyet néhány

---

⁵ A tervezetet a Bukaresti Egyetem Szociológiai, Etikai és Politikai Szemináriumában dolgozta ki az 1923-as év április–június közötti időszakában, Dimitrie Gusti egyetemi professzor irányítása alatt.

egyetemi orvos önkéntes munkában, anyagi érdekeltség nélkül látott el.” (Vulcănescu, 2005, p. 1029)

A hivatal rendeltetéséről és szervezeti működéséről az *Arhiva pentru Știința și reformă socială* [Társadalomtudomány és Reformügyi Archivum] című kiadvány 1929-es számában megjelent beszámolóból tudunk meg részleteket. E szerint „az Egyetemi Hivatal a társadalomtudományok, a statisztika módszereinek és adatainak felhasználásával az egyetemi élet minden vonatkozásáról kezdett el kutatásokat és kimutatásokat készíteni”. Szerettek volna egy „egyetemtudományt” is létrehozni, amely „pontos adatokra épül az egyetemi hallgatók mozgására, egészségügyi állapotára, anyagi és szellemi szükségleteire vonatkozóan”. Egy másik célkitűzés az volt, hogy „minél hatékonyabb és praktikusabb eszközöket használjanak a hallgatók sokféle anyagi és szellemi szükségletének feltárására”, főleg azon hallgatók esetében, akik vidékről érkeztek, és „nagyon szegényes eszközök álltak rendelkezésükre létük fenntartásához”. A hivatalnak négy részlege volt: információs, szociális segítségnyújtás, szakmai orientációs, valamint kutatási-dokumentációs részleg. Ennek következtében tevékenysége nem korlátozódott kizárólag a kutatási és információs tevékenységekre, hanem kiterjedt az orvosi és a szociális segítségnyújtásra, de a tanácsadásra is. Az Egyetemi Hivatalt 1928 októbere és 1929 júniusa között éppen Mircea Vulcănescu irányította, aki a jelzett időszakban az igazgatói tisztséget töltötte be. Lemondó levelében, amely alapján ezt az információt sikerült azonosítanom, Vulcănescu megjegyzi, hogy az Egyetemi Hivatalt Gusti nem egy egyszerű információs irodaként gondolta el, hanem „az egyetemi élet kutatására irányuló programként”. Vulcănescu lemondásának másik oka, hogy a Bukaresti Egyetem akkori rektora (Nicolae Iorga) döntése értelmében a hivatal kikerült a szociológiai szeminárium közvetlen irányítása alól, és a különböző karok titkárságainak morális és anyagi alárendeltségébe helyeződött. Ez a tény pedig ellentétben állt azokkal az elvekkel, amelyek alapján a hivatalt kigondolták, még az 1923-1924-es években.

A *Program* további nagyvonalú céljai, melyeket Gusti és tanítványai a „szociális egyetem” víziója szerint rajzoltak meg (részben) megmaradtak a szándékok szintjén: az egyetemi rendszer reformja, a könyvtárak, az egyetemi előadások és szemináriumok átszervezése (melyeket Gusti a hallgatók alaposabb gyakorlati felkészítésére szánt), az egyetemi élet demokratizálása az étkezdék és bentlakások egyetemisták általi ellenőrzése révén, a hallgatói szövetkezetek létrehozása, a hallgatók bevonása a karok kollektív döntéseibe. A reformokra törekvő program gyakorlatba ültetése nemcsak a politikai elit bevonását feltételezte volna, hanem az egyetem nagy tekintélyű tanárainak a támogatását is. Márpedig nem mindannyian voltak hívei az ilyen bonyolult megoldásoknak, melyek anyagi ráfordítást és valós nyitást kívántak volna az egyetem részéről. Ezzel szemben előnyben részesítették a felsőoktatáshoz való hozzáférés drasztikus korlátozását. Így az 1930-as évek második felétől, amikor az UNSCR-t a Legionárius Mozgalom kisajátította, paradox módon egyrészt éppen a román hallgatókat sújtó

döntések sorozatára került sor: tömeges kicsapások történtek, számos egyetemi bentlakást megszüntettek (ezeket a politikai izgatás tüzfészkeinek tekintették), megnehezítették az egyetemre való beiratkozást; másrészt pedig, a zsidó hallgatókat illetően, bevezették a *numerus clausus*.

Annak ellenére, hogy céljait csak részben érte el, a társadalmi beavatkozás és a szociológiai kutatás kezdeti tapasztalatai hozzájárultak ahhoz, hogy a Gusti által vezetett szociológiai szeminárium tényleges szociológiai iskolává alakuljon át. Azok a román hallgatók, akik keresték a komoly részvétel lehetőségét a társadalom gyökeres átalakításában, de elutasították a radikalizálódást és szélsőségességet, Dimitrie Gusti személyében kiváló mozgósító és irányító szakemberre találtak a rendszeres cselekvéshez. Gusti pedig rájött arra, hogy igen magas azoknak a hallgatóknak a száma, akik hajlandók önkéntesen részt venni nagyszabású kutatási és intervenciók terveiben, melyek Nagy-Románia leghátrányosabb helyzetben levő vidékeire irányultak.

Irodalom

- Cresin, R. (1936). Ancheta sociologică asupra vieții studentești [A hallgatói élet szociológiai felmérése] (pp. 633–736). *Arhiva Pentru Știința Și Reforma Socială*.
- Diaconu, M. (2005). *Mircea Vulcănescu. Profil spiritual*. București: Eminescu.
- Program studentesc pentru organizarea vieții universitare [Hallgatói program az egyetemi élet megszervezésére] (1924). *Arhiva Pentru Știința Și Reforma Socială*, 5(1-2), 174–177.
- Vulcănescu, M. (2005). *Opere II. Chipuri spirituale. Prolegomene sociologice*. București: Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă – Editura Univers Enciclopedic.
- Vulcănescu, M. (é.n.). *La question juive en Roumanie*.